

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА УСТАНОВА «ІНСТИТУТ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор Державної установи

«Інститут всесвітньої історії

НАН України»

член-кореспондент НАН України,

доктор історичних наук, професор

А.І. Кудряченко

«15» травня 2025 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ГОЛОКОСТ – ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДИСКУРС

галузь знань: В «Культура, мистецтво та гуманітарні науки»
спеціальність: 032 (В9) Історія та археологія
спеціальність: 032 Історія та археологія
освітній рівень: третій (доктор філософії)
освітня програма: Всесвітня історія
вид дисципліни: вибіркова
Форма навчання денна
Навчальний рік 2025/2026
Кількість кредитів ЄКТС 3
Мова викладання, навчання та оцінювання..... українська
Форма заключного контролю залік

Ухвалено Вченою радою

ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»

(протокол № 3 від 15 травня 2025 р.)

Київ – 2025

Розробники програми:

КУДРЯЧЕНКО Андрій Іванович – доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, заслужений діяч науки і техніки України

СОЛОШЕНКО Вікторія Віталіївна – кандидат історичних наук, доцент

ЧЕКАЛЕНКО Людмила Дмитрівна - доктор політичних наук, професор, дипломат

ПРЕДМЕТ, МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Предметом навчальної дисципліни «Голокост – європейський дискурс» є історія Голокосту, причини його появи, процес формування і наслідки реалізації у світовому і, зокрема, європейському вимірі.

Сучасне українське суспільство, що торує шлях до цивілізованого європейського простору, має бути обізнане, що Голокост – це інституційно організоване державою, систематичне знищення – жорстоке вбивство близько 6 мільйонів євреїв під час Другої світової війни (1939–1945 рр.). Масштабність злочину та повна відсутність можливості його пояснення людськими мірками входять у дисонанс із гуманітарними нормами світосприйняття, видається неосяжною для розуму трагедією за всю історію людства.

Аби осягнути реальність Голокосту, необхідно з'ясувати та опанувати історію цього ганебного явища ХХ століття, відповісти на запитання: чому це стало можливим? Що треба робити, аби цього не повторилося?

Відповідь на ці та інші запитання вимагає аналітичного розгляду ставлення різних суспільств і народів до єврейського народу, серед яких він жив тисячоліттями, а також незаангажованого погляду на сучасні стосунки. Для розуміння глибинних причин Голокосту важливо опанувати знаннями джерел та літератури, що розкривають прецеденти та аналізують процес виникнення антиєврейських настроїв, характеризують їх наслідки, відстежують їх виявлення та досліджують історичні форми.

Метою викладання навчальної дисципліни є з'ясування соціальних чинників та суспільно-політичних передумов формування різних підходів в історичній науці щодо Голокосту; сприяння формуванню у аспірантів ґрунтовних знань багатокультурної спадщини Європи, уявлень про міжнаціональні відносини та важливі аспекти історії різних народів континенту, в тому числі єврейського народу; вивчення історії Голокосту в контексті сходження України та всесвітньої історії; розвиток історичного мислення слухачів, яке передбачає загальне розуміння всесвітньо-історичного процесу в його різноманітності й суперечності, застосування історичних знань і набутих умінь; сприяння формуванню національної самосвідомості та історичної пам'яті, усвідомлення значення уроків історії для сьогодення, виховання у здобувачів загальнолюдських духовних ціннісних орієнтацій, сприйняття ідей гуманізму та демократизму.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Знання: аспіранти мають засвоїти ключові поняття і категорії, що стосуються безпосередньо проблематики Голокосту, знати передумови та історію виникнення фашистських партій у країнах Європи; причинно-

наслідкові зв'язки історичних подій і явищ, які призвели до виникнення фашистських рухів та їх наслідки для подальшого розвитку європейських країн; історію виникнення та етапи встановлення фашистських режимів у конкретній європейській країні; вплив традиційного фашизму першої половини ХХ ст. на націоналістичні диктатури сучасності; визначення основних термінів курсу, що вивчається.

Уміння: **вміти** визначати сутність фашизму як своєрідного історичного феномену; чинники зростання впливу фашистських партій у країнах Європи та їх лідерів на соціально-економічний, політичний і культурний розвиток цих країн; вплив не лише політичних, але і географічних факторів на специфіку фашистського режиму та його зовнішню політику; критично оцінювати взаємовідносини фашистських держав та наслідки їх політики для міжнародних і внутрішньополітичних процесів.

Комунікація: використовувати набуті знання при веденні наукових дискусій з питань історії міжнародних відносин, зовнішньої політики, основних закономірностей та особливостей розвитку фашистських режимів і систем у країнах Європи; практикувати дотримання етичних принципів ведення дискусій та оприлюднення результатів наукової праці.

Автономність та відповідальність: виконувати індивідуальні науково-дослідні завдання з відповідної проблематики, аналізувати соціально та особистісно значущі світоглядні проблеми, приймати рішення на основі сформованих ціннісних орієнтирів.

Розвиток засобів комунікації, досвід і наслідки Першої світової війни (1914–1918), всеохопна економічна криза, глибокі соціальні проблеми та тугий вузол міжнародних суперечностей породили високоорганізовані тоталітарні режими, серед яких чільне місце посіла націонал-соціалістична диктатура Адольфа Гітлера. Нацистський антисемітизм, поширений усіма засобами масової інформації та різними установами (особливо освітою), був організаційно дуже ретельно розроблений задля того, аби позбавити євреїв, на яких падали звинувачення в зраді Німеччини та економічному визиску населення, усіх джерел доходу та прав, а потім остаточно позбутися їх. Кінцевим результатом антисемітизму та наріжним каменем нацистської ідеології став Голокост (Шоа). Він не був черговим погромом в історії людства. Війна з євреями, проведена німецькою владою, підготовлена технічно й організаційно з науковою точністю та використанням сучасної на той час військової тактики, пройшла етапи поступового обмеження громадянських та людських прав.

Ці етапи, з етичного погляду, можна назвати стадіями поступового зловживання з найбільшою шкодою – вбивством у фіналі. Усе майно, відібране в приречених на смерть євреїв, з німецькою педантичністю сортувалося, обраховувалося й зберігалось на складах. Золотими

годинниками, механічними перами для письма та портсигарами вбитих людей нагороджували служителів нацистського режиму. Це було абсолютне знищення «людини» з обох боків барикади: євреїв знищували фізично, а німців та їхніх колаборантів – морально. При цьому останній етап нацистської расової боротьби (так зване остаточне вирішення єврейського питання) тримався в таємниці. Однак він не міг – без негативних наслідків для його авторитету – відверто називати благом те, що більшість німців апріорі вважала неприпустимим злом: масового знищення мільйонів людей, включно із людьми літнього віку, жінками, дітьми, інвалідами та хворими, на спеціально підготовленій для цього широкій мережі «фабрик смерті».

Завдання – виробити у аспірантів вміння аналізувати й узагальнювати історичний матеріал, оцінювати найважливіші події та явища; навчити слухачів зіставляти історичні події з епохами, орієнтуватися в науковій періодизації історії Голокосту; виробити вміння знаходити, критично аналізувати, систематизувати і узагальнювати потрібну інформацію з історії Голокосту; сформувати навички застосовувати набуті знання для прогнозування суспільно-політичних процесів у країнах регіону, вивчення та викладання історичних дисциплін. Історія Голокосту має значний світоглядний аспект, що припускає вироблення в професійних істориків навичок самостійних оцінок і власних суджень щодо історико-політологічних, етнополітичних, ідеологічних проблем. У курсі пропонується забезпечити три рівні знання: морфологічний (факт), семантичний (зміст факту), прагматичний (оцінка історіографічна і власна).

В результаті вивчення навчальної дисципліни аспірант повинен

знати:

- термінологію навчальної дисципліни;
- соціально-економічні, політичні та культурні засади розвитку Європи і зокрема України в системі європейських цінностей;
- історичні факти: події, дати, явища, процеси, що стосуються історії Голокосту;
- провідних істориків, які визначали характер та особливості дослідження історії Голокосту;
- основні історичні першоджерела;
- наукову, навчальну і довідкову літературу з даної проблематики, основні теоретичні та парадигмальні підходи до проблем Голокосту.

вміти:

- знаходити, критично аналізувати, систематизувати і узагальнювати потрібну інформацію щодо історії Голокосту у країнах Європи і Україні;

- працювати з документальними та наративними джерелами;
- вести самостійні дослідження в межах дисципліни;
- застосовувати на практиці знання, отримані в процесі навчання;
- надавати кваліфіковані консультації з проблемних питань

Голокосту, що вивчаються в межах курсу.

Навчальна дисципліна «Голокост – європейський дискурс» є складовою циклу професійної підготовки фахівців третього (докторського) освітнього рівня і безпосередньо пов'язана з дисциплінами «Соціально-політична історія країн Східної Європи у ХХ ст.», «Сучасна історія країн Південно-Східної і Центральної Європи», «Новітня історія країн Західної Європи та Північної Америки», «Новітня історія України», «Історія міжнародних відносин», «Соціально-політичні студії». Вона також є додатковою для вивчення нормативного курсу «Новітня історія країн Південно-Східної і Центральної Європи» та інших вибіркових дисциплін освітньої програми «Всесвітня історія».

ОРГАНІЗАЦІЯ ОЦІНЮВАННЯ

Контроль знань слухача здійснюється за модульно-рейтинговою системою. Загальну кількість балів формують семестрові бали, отримані з усіх тем (бали, отримані за контрольні роботи (у формі тестування); бали, отримані за виконання індивідуальних завдань; бали, отримані за самостійну роботу (підготовка презентацій, доповідей, рефератів), бали за залік.

Результат навчання (1. знати; 2. вміти; 3. комунікація; 4. автономність та відповідальність)		Форми (та/або методи і технології) викладання і навчання	Методи оцінювання та пороговий критерій оцінювання (за необхідності)	Відсоток у підсумкові й оцінці з дисципліни
Код	Результат навчання			
1.1	<i>Знати</i> сутність Голокосту. Його походження, становлення, і реалізацію.	<i>Лекції, самостійна робота</i>	<i>Контрольна робота</i>	20%
1.2	<i>Знати</i> теоретичне обґрунтування, бути обізнаними з витоками Голокосту, соціал- національними (фашистськими) засадами впровадження цього ганебного явища в практику	<i>Лекції, самостійна робота</i>	<i>Тест</i>	10%
2.1	<i>Вміти</i> характеризувати і	<i>Семінари,</i>	<i>Усне</i>	20%

	оцінювати основні події, процеси і тенденції розвитку Голокосту в провідних країнах Західної Європи ХХ-ХХІ ст.; пояснювати ситуацію у сфері міжнародних відносин, пов'язану з Голокостом.	<i>самостійна робота</i>	<i>опитування (доповіді, коментарі, обговорення, колоквиум)</i>	
2.2.	<i>Вміти</i> знаходити й аналізувати відповідні історичні джерела і наукову літературу, присвячену дослідженню цієї тематиці, визначати об'єктивну інформацію, спираючись на дослідження провідних учених.	<i>Семінари, самостійна робота</i>	<i>Усне опитування (доповіді, коментарі, обговорення, колоквиум)</i>	15%
3.1	<i>Вміти</i> чітко, логічно, структуровано і аргументовано викладати інформацію з проблематики курсу та аналізувати її усно і письмово	<i>Самостійна робота</i>	<i>Виступ, презентація, відповіді на запитання</i>	20%
3.2	На основі вивченого матеріалу підготувати реферат	<i>Самостійна робота</i>	<i>Реферат</i>	15%

Результати навчальної діяльності оцінюються за **100-бальною шкалою**.

Співвідношення результатів навчання дисципліни з програмними результатами навчання

Результати навчання дисципліни (код)	1.1	1.2.	2.1	2.2.	3.1
Програмні результати навчання (назва)					
ПРН 1. Знати найважливіші факти, події і процеси Голокосту, його сутність, походження і реалізацію.	+	+	+	+	
ПРН 2. Розуміти контекст і причини відповідних історичних подій, пов'язаних з Голокостом та використовувати ці знання у професійній діяльності.	+	+	+	+	+
ПРН 4. Володіти понятійно-категоріальним апаратом історичної науки, професійно оперувати науковими	+	+	+	+	+

термінами, прийнятими у фаховому середовищі.					
ПРН 5. Вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами, з акцентом на європознавчих, американознавчих і сходознавчих джерелах.			+	+	+
ПРН 11. Здійснювати аналіз ситуацій з урахуванням історичного контексту та/або історичних передумов.			+	+	+
ПРН 13. Розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів Європи, Америки, Азії, Африки та світу в цілому, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот, а також взаємозв'язки і взаємовпливи народів і держав продовж історії, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей.			+	+	+

Схема формування оцінки

Форми оцінювання:

Семестрове оцінювання:

1. Оцінювання роботи під час лекційних занять : блиць-опитування – 24 бали/14 балів*
2. Оцінювання роботи під час тестування – 24 бали/14 балів
3. Контрольна робота – 12 балів/8 бали

* максимальний бал / пороговий бал для отримання позитивної оцінки з відповідної форми контролю.

Підсумкове оцінювання:

Форма оцінювання – ЗАЛІК

Максимальна кількість балів, які може отримати студент – 40.

Оцінюються такі результати навчання:

- знання історичних фактів,
- розуміння процесів і тенденцій появи і розвитку Голокосту;
- вміння з'ясувати причини і простежити хід подій і процесів, визначити їхні рушійні сили, встановити причинно-наслідкові зв'язки між конкретними подіями, оцінити наслідки ганебного явища Голокосту.

Мінімальний пороговий рівень залікової оцінки, за якої залік вважається складеним – 24 бали.

Максимальний – 40 балів.

Необхідна умова допуску до заліку: слухач не допускається до заліку, якщо під час семестру набрав менше ніж 20 балів (критично-розрахунковий мінімум). Рекомендований мінімум допуску - 36 балів.

Організація оцінювання

Контроль знань здійснюється за модульно-рейтинговою системою. Загальну кількість балів формують семестрові бали, отримані з усіх тем – бали, отримані під час семінарів (усні опитування); за виконання рефератів / академічних есе; за виконання тестових завдань, та бали, отримані під час складання підсумкового контролю за виконання запропонованих завдань.

Продовж семестру оцінюється робота слухача: доповідь, коментарі, доповнення, участь у дискусії. Критеріями оцінювання відповіді під час семінару є:

- зміст виступу, повнота розкриття питання 1 бал
- структура, логіка викладення матеріалу 1 бал
- використання джерел 1 бал

Реферат подається викладачеві на останньому занятті

Критеріями оцінки самостійної роботи є:

- глибоке розкриття проблеми, відображена власна позиція 20 балів;
- тема розкрита неповно 15 балів;
- реферат суто компілятивного рівня 1 бал.

Рекомендований мінімум для допуску до заліку – 36 балів.

Шкала відповідності оцінок

Зараховано	60-100
Не зараховано	0-59

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тематичний план лекцій і самостійної роботи

Вступ.

Тема 1. Предмет та завдання курсу

Предмет, мета, завдання, хронологічні та географічні межі курсу. Актуальність і ступінь наукової розробки проблеми. Аналіз джерел і літератури. Історіографія історії Голокосту. Основні напрями та методологія досліджень з проблематики історії Голокосту. Термінологічно-понятійний апарат. Періодизація історії та формування європейського нарративу Голокосту. Структура навчального курсу та його зв'язок з іншими дисциплінами. Методичні поради щодо питань, винесених на самостійне опрацювання.

Тема 2. Національний розвиток народів Європи, «єврейське питання» у країнах Європи наприкінці XIX – на початку XX ст.

Національний розвиток та пробудження національної самосвідомості народів Європи наприкінці XIX – на початку XX ст. Становище євреїв, головні сфери їх діяльності у країнах Європи. Релігійні, економічні, соціально-психологічні передумови антисемітизму. Націоналізм. Расова теорія: Гобіно, Х. Чемберлен. Передумови значного наростання різних форм антисемітизму. Формування політичного антисемітизму. «Справа Дрейфуса». Зародження сіонізму. Т. Герцль. Перший сіоністський конгрес.

Тема 3. Євреї у Росії та Україні наприкінці XIX – на початку XX ст. Національні трагедії у першій третині XX ст.

Національна політика царизму та соціально-економічне становище євреїв у Російській імперії, на українських теренах. Антиєврейські погроми та їх¹ передумови. «Справа Бейліса». Геноцид вірменського народу 1915 р. Передумови участі національних меншин, зокрема євреїв у революційному русі Росії. Євреї у радянській Росії. Євреї під час революції на території України. Доля народів України під час Голодомору 1932-1933 рр. «Національний вимір» масових репресій з урахуванням відповідних «національних операцій» каральних органів СРСР у 1930-х рр.

Тема 4. Фашизм і нацизм. Євреї у Німеччині.

Витоки фашизму й нацизму, їх сутність. Нацистська расова теорія. Антисемітизм як суттєва складова нацистської ідеології. Прихід нацистів до влади в Німеччині. Етапи проведення нацистської антиєврейської політики у 1933–1939 рр. Правове та соціальне становище євреїв у країнах – союзницях нацистської Німеччини. Становище євреїв у колі країн західної демократії. Проблема єврейських біженців.

Тема 5. Початок Другої світової війни. «Національне питання» та євреї Європи у 1939 –1941 рр.

Напад Німеччини на Польщу. Жорстка антиєврейська політика в окупованій нацистами Польщі. Характерні особливості антиєврейської політики у інших окупованих гітлерівською Німеччиною країнах Європи. Значне посилення радикального націоналізму в національних рухах європейських країн.

Тема 6. Нацистське «остаточне вирішення єврейського питання».

Нацистський геноцид щодо євреїв у Європі. Нарада у Ванзеї та її рішення. Настанови гітлерівської верхівки та організація знищення євреїв Європи. Гетто. Мережа концтаборів. Табори смерті (центри знищення). Діти в гетто й таборах. Подвиг Януша Корчака. Голокост у країнах – союзницях Німеччини. Становище євреїв у Нідерландах, Данії. Унікальний феномен Рауля Валленберга. Ставлення США, Великої Британії, СРСР до політики нацистського геноциду щодо євреїв.

Голокост на території України. Розчленування території України та особливості геноциду євреїв у різних регіонах України. Трагедія Бабиного Яру. «Україна без євреїв»: особливості проведення нацистської політики знищення єврейського населення в Україні. Геноцид щодо ромського (циганського) населення та інших жертв нацизму.

Тема 7. Міжнаціональні відносини під час Другої світової війни на території України. Опір нацистському геноциду.

Українці та євреї. Праведники народів світу і частка українців у їх числі. Нацистська антисемітська пропаганда в Україні: розпалювання міжнаціональної ворожнечі, залякування населення. Ставлення українського населення до нацистського геноциду щодо євреїв. Український визвольний рух, ОУН, УПА і «єврейське питання». Рятівники євреїв («Праведники народів світу») в Україні. Митрополит Андрей Шептицький, бл. Омелян Ковч, родина Глаголевих. Історія рятування родини Арона Вайса. Єврейський опір на окупованій території Європи. Проблема визначення сутності єврейського опору; виживання за умов нацистського геноциду. Повстання в гетто і концтаборах. Участь євреїв у Русі Опору в Європі. Внесок євреїв СРСР у перемогу над ворогом. Євреї у Червоній армії та арміях країн антигітлерівської коаліції. Діяльність Єврейського Антифашистського Комітету у роки війни. Участь євреїв у партизанському і підпільному русі на окупованій території України.

Тема 8. Тоталітарні режими, Голокост, міжнаціональні конфлікти і національні трагедії в Європі в середині ХХ ст.

Міжнаціональні конфлікти в країнах Східної Європи. Тоталітаризм та «національне питання» на теренах Східної Європи. Зростання радикально- націоналістичного руху в Європі. Вплив на міжнаціональні конфлікти репресивної політики тоталітарних режимів, політичної боротьби та визвольного руху бездержавних народів. Міжнаціональні конфлікти, «етнічні чистки» на Балканах та в інших регіонах Європи. Національні трагедії на теренах України. Передумови українсько-польського конфлікту; масові вбивства поляків та українців Галичини та Холмщини. Волинська трагедія. Депортація кримських татар. Знецінення людського життя в ході Голокосту, воєн, масових репресій та вплив цих чинників на характер міжнаціональних конфліктів на території України.

Тема 9. Світ після Голокосту

Відкриті судові процеси над гітлерівськими злочинцями у СРСР в роки Другої світової війни. Значимість та хід Нюрнберзького трибуналу. Євреї у країнах Європи. Суд над нацистськими злочинцями – суд Історії. Антиєврейські погроми в Польщі. Євреї у західноєвропейських країнах. Алія (еміграція євреїв до Палестини). Утворення Держави Ізраїль. Проблема державотворення єврейського народу в контексті міжнародних проблем після закінчення Другої світової війни. Позиція західних держав, СРСР, ООН. Роль українських дипломатів у прийнятті рішень щодо

утворення Держави Ізраїль. Утворення Держави Ізраїль та початок арабо-ізраїльської війни. Складові чинники близькосхідної проблеми. Євреї в СРСР та Україні. Україна після Голокосту. Політика державного антисемітизму в СРСР. Антисемітські процеси, тяжка доля Єврейського Антифашистського Комітету у Радянському Союзі.

Тема 10. Уроки Голокосту та подолання ганебного минулого. Осмислення проблем Голокосту та його уроків у сучасному світі.

Політичне, філософське, релігійне, соціально-психологічне осмислення Голокосту та винесення уроків історії. Сучасні наукові засади щодо подолання ганебного минулого, вивчення проблем геноциду, расизму й ксенофобії у оточуючому світі. Близькосхідний конфлікт, Ізраїль, євреї у інших країнах та проблеми сучасного антисемітизму. Заперечення Голокосту. Вивчення історії Голокосту. Місце Голокосту в контексті європейської історії. Стокгольмський міжнародний форум 2000 р. з проблем Голокосту. Вивчення історії Другої світової війни та Голокосту в загальноосвітніх школах та вищих навчальних закладах України. Голокост в українській історіографії. Голокост та інші геноциди у ХХ ст.: геноцид вірмен 1915 р., депортація кримських татар, геноциди у Камбоджі, Руанді тощо.

Фашизація Росії і окупація нею українських Криму та частин Луганської і Донецької областей. Уроки Голокосту та міжнаціональні відносини в Україні. Єврейське національно-культурне відродження та міжнаціональні відносини в незалежній Україні. Усвідомлення уроків Голокосту, геноцидів, воєн та міжнаціональних конфліктів для протидії всім формам ксенофобії в сучасній Україні, для міжнаціонального порозуміння в суспільстві та формування атмосфери толерантності.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ЛЕКЦІЙ

№ п/п	Номер і назва теми	Кількість годин Лекції / Самост. робота	
Змістовий модуль 1			
1	Вступ. Тема 1. Предмет та завдання курсу. Термінологічний словник.	2	
2	Тема 2. Національний розвиток народів Європи, «єврейське питання» у країнах європейського континенту наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.	2	7
3	Тема 3. Євреї у Росії та Україні наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Національні трагедії у першій третині ХХ ст.	2	7

4	Тема 4. Фашизм і нацизм. Євреї у Німеччині.	2	7
5	Тема 5. Початок Другої світової війни. «Національне питання» та євреї Європи у 1939 – 1945 рр.	2	7
6	Тема 6. Нацистське «остаточне вирішення єврейського питання».	2	7
7	Тема 7. Міжнаціональні відносини під час Другої світової війни на території України. Опір нацистському геноциду.	2	7
8	Тема 8. Тоталітарні режими, Голокост, міжнаціональні конфлікти і національні трагедії в Європі в середині ХХ ст.	2	7

9	Тема 9. Світ після Голокосту і різні прояви ксенофобії. Фашизація Росії. Війна РФ проти України.	2	7
10	Тема 10. Уроки Голокосту та подолання ганебного минулого. Осмислення проблем Голокосту та його уроків у сучасному світі.	2	7
11	<i>Реферат</i>	-	1-20
12	<i>Підсумкова контрольна робота</i>	-	3-5 за відповідь на 1 питання
	ВСЬОГО	20	

**ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА ПИСЬМОВИХ РОБІТ
(РЕФЕРАТІВ, ЕСЕ)**

1. Історіографія історії Голокосту.
2. Основні напрями і методологія досліджень Голокосту.
3. Релігійні, економічні, соціально-психологічні передумови формування політичного антисемітизму.
4. Зародження сіонізму, його витоки.
5. Національна політика російського царизму та соціально-економічне становище євреїв у Російській імперії.
6. Антиєврейські погроми.
7. «Справа Бейліса».
8. Євреї за радянській влади у Росії та СРСР.
9. Євреї під час революції на території України.
10. Єврейські автономні райони в УСРР.
11. Єврейська культура і освіта в радянській Україні у 1920-х – 1930-х рр.
12. Витоки фашизму й нацизму.
13. Нацистська расова теорія.
14. Нацистська антиєврейська політика у 1933–1939 рр.
15. Антиєврейська політика в окупованій нацистами Польщі.
16. Нацистський геноцид щодо євреїв у Європі в роки Другої світової війни. Табори смерті (центри знищення).
17. Діти в гетто й таборах.
18. Ставлення США, Великої Британії, СРСР до нацистського геноциду щодо євреїв.
19. Голокост на території України (в різних регіонах, окремих населених пунктах).
20. Трагедія Бабиного Яру.
21. Геноцид щодо ромського населення.
22. Українці серед Праведників народів Світу.
23. Український визвольний рух, ОУН, УПА і «єврейське питання».
24. Єврейський опір в окупованій нацистами Європі.
25. Повстання в гетто і концтаборах.
26. Участь євреїв у Русі Опору в Європі.
27. Євреї у Червоній армії та арміях країн антигітлерівської коаліції.
28. Діяльність Єврейського Антифашистського Комітету.
29. Тоталітаризм та «національне питання» на теренах Східної Європи.
30. Знецінення людського життя в ході Голокосту.
31. Відкриті судові процеси над нацистами та Нюрнберзький трибунал.

32. Антиєврейські погроми в Польщі після Другої світової війни.
33. Утворення Держави Ізраїль.
34. Євреї в СРСР та Україні після Голокосту.
35. Політика державного антисемітизму в СРСР.
36. Уроки Голокосту та подолання ганебного минулого.
37. Проблеми геноциду, расизму й ксенофобії у сучасному світі.
38. Сучасний антисемітизм.
39. Заперечення Голокосту.
40. Місце Голокосту в контексті європейської історії.
41. Загальноєвропейський наратив Голокосту.
42. Формування національних наративів Голокосту і їх відмінності.
43. Уроки Голокосту та міжнаціональні відносини.
44. Особливості проблематики Голокосту у пострадянських країнах.
45. Фашизація Росії і Війна Росії проти України.

ПИТАННЯ НА ЗАЛІК

1. Історіографія історії Голокосту.
2. Основні напрями і методологія досліджень Голокосту.
3. Релігійні, економічні, соціально-психологічні передумови формування політичного антисемітизму.
4. Зародження сіонізму.
5. Національна політика російського царизму та соціально-економічне становище євреїв у Російській імперії.
6. Антиєврейські погроми.
7. «Справа Бейліса».
8. Євреї у радянській Росії.
9. Євреї під час революції на території України.
10. Єврейські автономні райони в УРСР.
11. Єврейська культура і освіта в радянській Україні у 1920-х – 1930-х рр.
12. Витоки фашизму й нацизму.
13. Нацистська расова теорія.
14. Нацистська антиєврейська політика у 1933–1939 рр.
15. Антиєврейська політика в окупованій нацистами Польщі.
16. Нацистський геноцид щодо євреїв у Європі в роки Другої світової війни. Табори смерті (центри знищення).
17. Діти в гетто й таборах.
18. Ставлення США, Великої Британії, СРСР до нацистського геноциду щодо євреїв.
19. Голокост на території України (в різних регіонах, окремих населених пунктах).
20. Трагедія Бабиного Яру.
21. Геноцид щодо ромського населення.

22. Українці серед Праведників народів Світу.
23. Український визвольний рух, ОУН, УПА і «єврейське питання».
24. Єврейський опір в окупованій нацистами Європі.
25. Повстання в гетто і концтаборах.
26. Участь євреїв у Русі Опору в Європі.
27. Євреї у Червоній армії та арміях країн антигітлерівської коаліції.
28. Діяльність Єврейського Антифашистського Комітету.
29. Тоталітаризм та «національне питання» на теренах Східної Європи.
30. Знецінення людського життя в ході Голокосту.
31. Нюрнберзький трибунал.
32. Антиєврейські погроми в Польщі після Другої світової війни.
33. Утворення Держави Ізраїль.
34. Євреї в СРСР та Україні після Голокосту.
35. Політика державного антисемітизму в СРСР.
36. Проблеми геноциду, расизму й ксенофобії у сучасному світі.
37. Сучасний антисемітизм.
38. Заперечення Голокосту.
39. Місце Голокосту в контексті європейської історії.
40. Уроки Голокосту та міжнаціональні відносини в Україні.
41. Політика провідних європейських держав щодо проявів Голокосту.
42. Німецький дискурс щодо питань Голокосту. Етапи подолання минулого.
43. Європейські наукові центри та інститути які досліджують Голокост.
44. Неоднозначна політика європейських урядів із засудженням злочинів Голокосту.
45. Діяльність дипломатії України в інформуванні зарубіжних спільнот країн перебування про злочини Голокосту.
46. Фашизація Росії. Війна Росії проти України.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Беркгоф К. Жнива розпачу. Життя і смерть в Україні під нацистською владою / К. Беркгоф; авторизований переклад з англ. – К.: Критика, 2011.
2. Бердяев Н. Христианство и антисемитизм. Религиозная судьба еврейства / Н. Бердяев // Дружба народов. – 1989. – №10.
3. Гилберт М. Атлас по истории еврейского народа / М. Гилберт. – Иерусалим: Библиотека-Алия, 1993.

4. Джонсон П. Історія євреїв. К, Видавничий дім «Альтернативи», 2000.
5. Друга світова війна в історичній пам'яті України (За матеріалами Українського інституту національної пам'яті) / [Упорядники: Л. Герасименко, Р. Пилявець] – К. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2010.
6. Єврейська цивілізація: Оксфордський підручник з юдаїки / За ред. М. Гудмена: у 2 т. / Пер. з англ. – К.: Дух і літера; Дніпропетровськ: Центр, «Ткума», 2012.
7. Катастрофа і опір українського єврейства (1941–1944): Нариси з історії Голокосту і Опору в Україні. – К.: Національна Академія наук України; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень, 1999.
8. Круглов А.И. Энциклопедия Холокоста: Еврейская энциклопедия Украины / Ред. И.М.Левитас. К., 2000.
9. Кудряченко А.І. Федеративна Республіка Німеччина: засади демократичного розвитку. ДУ «Інститут всесвітньої історії» НАН України. Монографія. – К. – 2020.
10. Магочій, П.-Р., Петровський-Штерн Й. Євреї та українці: тисячоліття співіснування / Павло-Роберт Магочій, Йоханан Петровський-Штерн; переклад з англ. Оксани Форостини; ред. укр. вид. Валерій Падяк. Вид. друге, доповн. Ужгород: Вид-во Валерія Падяка, 2018.
11. Нариси з історії та культури євреїв України. Видання третє. К.: Дух і Літера, 2009.
12. Проблема історичної пам'яті у всесвітньо-історичному дискурсі (1945–2015 рр.): монографія / керівник авторського колективу – член-кореспондент НАН України, д.і.н., проф. Кудряченко А.І., науковий редактор: к.і.н., доц. Солошенко В.В., технічний редактор: к.політ.н., с.н.с. Розумюк В.М. – Київ: ДУ «Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України», 2021.
13. Снайдер Т. Криваві землі: Європа між Гітлером і Сталіним. К.: Грані-Т. 2011.
14. Снайдер Т. Чорна земля. Голокост як історія і застереження. К.: Медуза, 2017.
15. Ruggenthaler, Peter Hitlers Sklaven – Stalins „Verräter“ (Раби Гітлера – «зрадники» Сталіна). – Studien Verlag, Innsbruck, Wien, Bozen. – 2022.

Додаткова

1. Альтман И.А. Холокост и еврейское Сопротивление на оккупированной территории СССР / И.А. Альтман. – М.: Фонд «Холокост», 2002.
2. Арендт Х. Джерела тоталітаризму / Х. Арендт; пер. з англ. – К.: Дух і літера, 2002.

3. Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы. В 5 книгах. Книга 1. Историческая топография. Хронология событий / сост. Т. Евстафьева, В. Нахманович. К.: Внешторгиздат, 2004.
4. Бабин Яр. Історія і пам'ять. / За ред. В. Гриневича і П.-Р. Магочія. – К.: дух і літера, 2016.
5. Барсегов Ю.Г. Геноцид армян. Ответственность Турции и обязательства мирового сообщества: Документы и комментарии. / Ю.Г. Барсегов: <http://www.genocide.ru/lib/barseghov/responsibility/index.htm>
6. Бартов О. Білі плями та чорні діри: минуле та сьогодення Східної Галичини // Шоа в Україні: історія, свідчення, увічнення / Р. Брендон, В. Лауер., пер. з англ. Н. Комарової. К.: Дух і Літера, 2015. С. 433 – 480.
7. Бауер Є. Голокост у світовому та європейському контексті / Є. Бауер // Проблеми історії Голокосту: науковий журнал. – Дніпропетровськ: Центр «Ткума», ПП Ліра ЛТД, 2007. – Вип. 4.
8. Безансон А. Лихо століття: Про комунізм, нацизм та унікальність голокосту: переклад з французької. К.: Пульсари, 2007.
9. Бенбасса. История евреев Франции. Бенбасса – М.: Мосты культуры, 2004.
10. Брухфельд С., Левин П.А. Передайте об том детям вашим... История Холокоста в Европе 1933 – 1945 / С. Брухфельд, П. А. Левин / Правительство Швеции. Проект «Живая история». – М.: «Текст», 2000.
11. В'ятрович В. Ставлення ОУН до євреїв: формування позиції на тлі катастрофи / В.В'ятрович. – Львів: Видавництво «Мс», 2006.
12. В'ятрович В.М. Друга польсько-українська війна. 1942 – 1947 / В.М. В'ятрович. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011.
13. Варфоломеева А. Депортация крымских татар: факты и воспоминания: <http://www.epochtimes.com.ua/ru/ukraine/society/deportatsiyakrymskikh>
14. Винокурова Ф.А. Евреи Винниччины в период Второй мировой войны. Малоизвестные документы и новые интерпретации. В 3-х тт. / Ф.А. Винокурова. – Винница: Антекс, 2000.
15. Винокурова Ф.А. Єврейський опір у контексті особистісного вибору: документальні свідчення, інтерпретації, роздуми / Ф.А. Винокурова // Проблеми історії Голокосту. – 2013. – № 6. – С. 26–58.
16. Возрождение памяти: воспоминания свидетелей и жертв Холокоста. – Вып. №№ 1 – 5. – Днепропетровськ: Центр «Ткума», ЧП «Лира», 2008 – 2011.

- 17.Вронська Т. В., Лисенко О.Є. Тюрми в нацистській карально-репресивній системі на окупованій території України // Український історичний журнал. – 2013. №1. С. 92 – 105.
- 18.Гарбуз Т. Масове винищення єврейського населення Херсонської та Миколаївської областей у період окупації 1941-1945 років / Тетяна Гарбуз, Христина Задирко // Acta studiosa historica. 2014. Ч. 4. С. 137 – 145.
- 19.Гельман Б. Причина смерти – расстрел. Холокост в Севастополе / Гельман Б. Севастополь : Экспресс-печать, 2004.
- 20.Гефтер М. Холокост и русский еврейский вопрос. М.: Холокост, 1995.
- 21.Гильберг Р. Юденраты как сознательные или бессознательные орудия коллаборации // Еврейское руководство под властью нацистов. Иерусалим, 1980. С. 26–39.
- 22.Гинзбург В.Я., Гинзбург Ф.В. Евреи в годы Великой Отечественной войны // «Запад-Восток». Научно-практический ежегодник. №. 3, 2010. С. 142 – 149.
- 23.Гінріхс, Я. П. Lemberg-Lwów-Львів. Фатальне місто. Київ: Вид-во Жупанського, 2010.
- 24.Ги Мун П. Послание по поводу Международного дня памяти жертв Холокоста (29 января 2009 г.) / П. Ги Мун:
- 25.www.un.org/ru/sg/messages/2009/holocaustremembrance09.shtml
- 26.Гон М. Голокост на Рівненщині (Документи та матеріали) / М. Гон. – Дніпропетровськ: Центр «Ткума»; Запоріжжя: Прем'єр, 2004.
- 27.Гон М.М. Із кривдою на самоті. Українсько-єврейські взаємини на західноукраїнських землях у складі Польщі (1935–1939) / М.М. Гон. – Рівне: Волинські обереги, 2005.
- 28.Гончаренко О. Взаємодія підрозділів польової жандармерії та місцевої поліції у знищенні євреїв України // Десяті Запорізькі єврейські читання. Запоріжжя, 2006. С.90–96.
- 29.Гончаренко О. М. Нацистський геноцид євреїв Білої Церкви: Факти та наукові інтерпретації // Юр'ївський літопис. 2006. № 5. С. 32–44.
- 30.Гончаренко О. М. До питання про участь місцевого населення у порятунку євреїв на території Рейхскомісаріату Україна (1941–1944 рр.) // Український історичний журнал. 2010. № 1. С. 128–141
- 31.Горбулін В., Бадрак В. Російська війна проти України. – К. – 2024..
- 32.Гофман И. Нюрнберг предостерегает. / И. Гофман – К.: Век, 2005.
- 33.Гриневич В. Євреї Західної України напередодні Голокосту / В. Гриневич // Неприборкане різноголосся: Друга світова війна і суспільно-політичні настрої в Україні, 1939 – червень 1941 рр. – К. – Дніпропетровськ: Видавництво «Ліра», 2012. – С. 290 – 301.
- 34.Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. – К. – 2022.

35. Грицак Я. Життя, смерть та інші неприємності: статті та есеї / Я. Грицак. – 3-тє вид., доп. – К.: Грані-Т, 2011.
36. Грицак Я. Страсті за націоналізмом: Стара історія на новий лад. Історичні есеї / Я. Грицак. – К.: Критика, 2011.
37. Гроссман В. Все течет... Франкфурт-на-Майне: Посев, 1970.
38. Гроссман В. Жизнь и судьба. М. [Б.и.], 1998.
39. Гроссман В. Треблинский ад. Магадан: Советская Колыма, 1946.
40. Гунчак Т. Симон Петлюра та євреї / Т. Гунчак. – К.: Либідь, 1993.
41. Гутман И., Шацкер Х. Катастрофа и ее значение / И. Гутман, Х. Шацкер. – Иерусалим: Библиотека Алия, 1990.
41. Дебуа П. Хранитель спогадів. Кривавими слідами Голокосту / П. Дебуа. – К.: Дух і літера, Центр «Ткума», 2011.
42. Дискримінація, расизм, ксенофобія, антисемітизм: історія, сьогодення і шляхи подолання: Навч. посібник. – К. – Дніпропетровськ: НПУ ім. М. Драгоманова, Центр «Ткума», 2011. Діалектика національно-громадянського і етнічного в українському соціумі. Монографія. ІПЕНД ім. І.Ф.Кураса НАН України. – К. – 2023.
43. Дубневич В. Антисемітські кампанії в СРСР у 1945–1953 рр. // Одіссос: актуальні проблеми всесвітньої історії. Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2024. – С. 170 – 188.
44. Збереження і розвиток України в умовах війни та миру: національна доповідь. Інститут держави і права НАН України ім. В.М.Корецького. – К. – 2024.
45. Дубнов С.М., Динур Б.-Ц. Две концепции еврейского национального возрождения. / С.М. Дубнов, Б.-Ц. Динур – Иерусалим: Библиотека-Алия, 1981.
46. Елисаветский С.Я. История еврейского народа: Курс лекций: Учебное пособие. / С.Я. Елисаветский. – К., 2000.
47. Єврейський опір в Україні в період Голокосту: Збірник наукових статей / За ред. М.І. Тягло. – Дніпропетровськ, 2004.
48. Жизнь и смерть в поху Холокоста: Свидетельства и документы / Ред.- сост. Б. Забарко. – Кн. 1 – 3.. – К.: Дух і Літера, 2007 – 2008.
49. Зайцев О. Український інтегральний націоналізм (1920-ті – 1930-ті роки). Нариси інтелектуальної історії / О. Зайцев. – К.: Критика, 2013
49. Кабанчик И.Б. Зарубки на памяти / И.Б. Кабанчик. – Днепропетровск: Лира, 2013.
50. Кабанчик И.Б. Евреи в Украине. Учебно-методические материалы (приложение к курсам «История Украины» и «Всемирная история») / И.Б. Кабанчик. – Львов, 2004.
51. Ковба Ж. Людяність у безодні пекла / Ж. Ковба. – К.: Центр «Ткума», Дух і літера, 2009.

52. Конвенція ООН про запобігання злочину геноциду і покарання за нього: <http://adm.km.ua/index1.php?link=231> Круглов А.И. Трагедія Баб'яго Яра в немецких документах / А.И. Круглов. – Днепропетровск: Центр «Ткума»; ЧП «Ли́ра», 2011.
53. Круглов А.И. Без жалости и сомнения. Документы о преступлениях оперативных групп и команд полиции безопасности и СД на временно оккупированной территории СССР в 1941–1944 гг / А.И. Круглов. – Днепропетровск: Центр «Ткума»; «Ли́ра», 2008 – 2010. – Ч.1–4.
54. Круглов А.И. Хроника Холокоста в Украине / А.И. Круглов. – Днепропетровск – Запорожье, 2004.
55. Круглов О.І. Досвід вивчення Голокосту: власний погляд // Проблеми всесвітньої історії: науковий журнал. - № 1 (29) – К., 2025 – 218 с. С.199 – 211.
56. Кудряченко А.І. Особливості подолання обтяжливого нацистського і соціалістичного минулого у сучасній Німеччині. Україна дипломатична. Випуск ХХ. Київ. 2019.
57. Кудряченко А.І. «Подолання минулого» і політика пам'яті у Федеративній Республіці Німеччина». Трибуна. 2019. №1-4.
58. Кудряченко А.І., Солошенко В.В. Подолання об'єднаною Німеччиною нацистського і комуністичного тоталітарного спадку. «Україна: контекст світових подій». Аналітичні записки Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України» (2017–2019 рр.) / За загальною редакцією член-кор. НАН України, д.і.н., проф. Кудряченка А.І. Київ: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2019.
59. Кудряченко А.І., Солошенко В.В. Німеччина і Австрія повоєнних десятиліть та захист ними національних культурних цінностей. Człowiek, etnos, naród w historii świata – procesy państwowotwórcze na obszarze europejskim (od starożytności po współczesność). Monografia zbiorowa przygotowana z okazji 30-lecia działalności Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego / red. Ihor Sribniak. Międzynarodowe konsorcjum naukowo-edukacyjne im. Luciena Febvra. Warszawa-Paryż: Centrum naukowo-wydawnicze im. O.Pritsaka. 2020.
60. Кудряченко А.І., Солошенко В.В. Політика пам'яті та повернення культурних цінностей як складові подолання тоталітарної спадщини у ФРН. Проблема історичної пам'яті у всесвітньо-історичному дискурсі (1945-2015 рр.): монографія / за редакцією Кудряченка А.І. Київ: ДУ «Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України», 2021.
61. Куронь Я. Поляки та українці: важкий діалог / Я. Куронь. – К.: Дух і Літера. – 2012.

- 62.Лауер В. Творення нацистської імперії та Голокост в Україні / Пер. з англ. С. Коломійця, Є. Ровного. К., 2010.
- 63.Лау р В. «Опережающее подчинение» и осуществление нацистами Холокоста в Украине: взаимодействие центральных и местных властей в генеральном округе Житомир (1941-1944) // Проблемы історії Голокосту. 2007. № 4. – С. 31 – 60.
- 64.Левит И. . Шоа – Холокост – Катастрофа: Еврейский вопрос в политике диктатуры И. Антонеску. В 2-х томах. Тирасполь: ООО Литера, 2015 – 2017.
- 65.Левитас И. Праведники Бабьего Яра : сборник научных трудов. К. : Еврей. совет Украины: Память Бабьего Яра, 2001.
- 66.Левитас Ф., Шимановский М. Бабий Яр: страницы трагедии. К, 1991.
- 65.Левітас Ф. Євреї України в роки Другої світової війни. К, 1997.
- 67.Лесков Н. Еврей в России: Несколько замечаний по еврейскому вопросу / Н. Лесков. – М.: Книга, 1990.
- 68.Ляховицкий Ю.М. Попранная мезуза («Книга Дробицкого Яра»): Свидетельства, факты, документы о нацистском геноциде еврейского населения Харькова в период оккупации. 1941 – 1942 / Ю.М. Ляховицкий. – Харьков: Основа, 1991. – Вып. 1.
- 69.Месле Ф., Валлен Ж. за участю Школьникова В., Пирожкова С., Адамця С. Смертність та причини смерті в Україні у ХХ столітті / Пер. з франц. Марічева, за ред. С.Пирожкова. – К. – ВД «Стилос». – 2008.
- 70.Мирський Р. Голокост в Україні у регіональному і загальнолюдському вимірі. Львів, 2005.
- 71.Михман Д. Историография Катастрофы: Еврейский взгляд: концептуализация, терминология, подходы и фундаментальные вопросы / Пер с англ. Днепропетровск, 2005.
- 72.Мотика Г. Від Волинської різанини до операції «Вісла». Польсько-український конфлікт 1943 – 1947 рр. / Г. Мотика. – К.: Дух і Літера, 2013.
- 73.Нахманович В.Р. Бабин Яр. Історія. Сучасність. Майбутнє? (Роздуми до 70-річчя кївської масакри 29-30 вересня 1941 р.) / В.Р. Нахманович // Український історичний журнал. – 2011. – № 6. – С. 105–121.
- 74.Нахманович В.Р. Буковинський курінь і масові розстріли євреїв Києва восени 1941 р. / В.Р. Нахманович // Український історичний журнал. – 2007. – № 3. – С. 76–97.
- 75.Нюрбергский процесс: Сборник материалов. В 2-х томах. Изд. 1-е. М.: Юрид. лит., 1951 – 1952. Т. 1. 1951. 831 с. Т. 2. 1952. 607 с.
- 76.Нюрнбергский процесс: Сб. материалов. В 8-ми т. М.: Юрид. лит, 1987. Т. 1. 688 с. Т. 2. 672 с.

77. Орлянський С.Ф. Из истории евреев Украины: Сборник статей / С.Ф. Орлянський. – Днепропетровск: Центр «Ткума»; ЧП «Лири», 2011. – Вып. 6.
78. Орлянський С.Ф. Из истории евреев Украины: Сборник статей / С.Ф. Орлянський. – Днепропетровск: Центр «Ткума»; ЧП «Лири», 2013. – Вып. 7. Осьодло В.І., Траверсе Т.М. Психологія і війна: незасвоєнні уроки Гюстава Ле Бона. Монографія. – К. – Парламентське вид-во. – К. – 2023.
79. Патриляк І.К. «Встань і борись! Слухай і вір...»: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939 – 1960 рр.) / І.К. Патриляк / Центр досліджень визвольного руху. – Львів: Часопис, 2012.
80. Подольський А. Проблема коллаборации на Украине в период Холокоста: некоторые аспекты исследования и историографии // Друга світова війна і доля народів України: Матеріали 2-ї Всеукраїнської наукової конференції, м. Київ, 30–31 жовтня 2006 р. К.: Зовнішторгвидав, 2007. – С. 381 – 392.
81. Поза межами розуміння: богослови та філософи про Голокост / За ред. Дж. К. Рота і М. Беренбаума. – Вид. друге. – К.: ДУХ і ЛІТЕРА, 2009.
82. Портнов А. Історії для домашнього вжитку: Есеї про польсько-російсько-український трикутник пам'яті / А. Портнов. – К.: Критика, 2013.
83. Портнов А. Концепції геноциду та етнічних чисток: західні наукові дискусії і місце в них українських сюжетів / А. Портнов. // Україна Модерна. – 2008. – №13.
84. Праведники народів мира / Яд Вашем. : <http://www1.yadvashem.org/yv/ru/righteous/intro.asp>
85. Проблема історичної пам'яті у всесвітньо-історичному дискурсі (1945-2015 рр.): монографія / за редакцією Кудряченка А.І. Київ: ДУ «Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України», 2021.
86. Програма по изучению геноцида в Камбодже: Yale University : <http://yale.edu/cgp/russian/> Рафальський О. Українська держава. Витоки. Історична еволюція. Сучасність. Монографія. – К. – 2024.
87. Рафальський О. Українська держава. Витоки. Історична еволюція. Сучасність. Монографія. – К. – 2024.
88. Російська імперська державність: сучасні міжнародні виміри. Аналітичний альманах. Ч.І. / за заг. ред. д.і.н., проф., члена-кореспондента НАН України Кудряченко А.І. ДУ «Інститут всесвітньої історії» НАН України. – К. – 2023.
89. Ткаченко В.М. Рашизм: ліцензія на геноцид. Есеї. Науково-популярне видання. – К. – Політія. – 2023.

90. Рева І. По той бік себе: соціально-психологічні та культурні наслідки Голодомору і сталінських репресій: Науково-популярне видання / І. Рева. – Дніпропетровськ: Видавництво «Свідлер А.Л.», 2013. Редліх Ш. Разом і нарізно в Бережанах: Поляки, євреї та українці, 1919–1945 / Ш. Редліх; видання друге; перекл. з англ. – К.: Дух і Літера, 2007.
91. Піс Л. Голокост. Нова історія. К.: Фоліо, 2022.
92. Сербін Р. Концепція злочину-геноциду Рафаеля Лемкіна та його аналіз українського геноциду / Р. Сербін // Raphael Lemkin: Soviet Genocide in Ukraine. Article in 28 Language. Editor Roman Serbin, compiler Olesia Stsiuk. – Kyiv: Maisternia Knyhy, 2009.
93. Слободинський Д. Порятунком євреїв українцями у роки Другої світової війни. 07.00.01 – історія України. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. Київ, 2015.
94. Слободянюк М. Єврейський рух опору в Україні: від контексту до концепту // Український історичний журнал. 2020. Число 3.
95. Солошенко В.В. Арт-діяльність Гільдебранда Гурлітта як віддзеркалення епохи націонал-соціалізму. Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. Київ. 2019.
96. Солошенко В.В. Торгівля творами мистецтва у часи Третього райху та сучасні проблеми переміщених культурних цінностей! ACADEMIA. TERRA HISTORIAE. Студії на пошану Валерія Смолія. ПРОСТОРИ ІСТОРІЇ у двох книгах. Київ 2019.
97. Солошенко В.В. Подолання обтяжливого нацистського минулого у культурній сфері ФРН (на прикладі німецьких арт-установ). Україна Дипломатична. 2019. Вип. XX.
98. Солошенко В.В. Аукціонна торгівля творами мистецтва з обтяжливим минулим 1945-2020 рр.: недосліджені аспекти. Сторінки історії. 2020. Випуск 50.
99. Солошенко В.В. Пограбування культурних цінностей Європи для музею фюрера у Лінці. Проблеми всесвітньої історії. №1 (13). 2021.
100. Страсті за Бандерою: статті та есеї / упоряд.: Т.С. Амар, І. Балинський, Я. Грицак. – 2-ге вид., б. зм. – К.: Грані-Т, 2011.
101. Теоретико-методологічні засади дослідження історичної пам'яті : збірник наукових праць / за заг. ред. д.і.н., проф., члена-кореспондента НАН України Кудряченка А.І. ; ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». Київ : Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2019.
102. Тернон І. Размышления о геноциде / И. Тернон : <http://www.hrights.ru/text/b8/Chapter5.htm>. – Название с крана.
103. Україна: контекст світових подій. Аналітичні записки Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України» (2017–2019 рр.) / За загальною редакцією член-кор. НАН України,

- д.і.н., проф. Кудряченка А.І. Київ: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2019.
104. Феллер М.Д. Пошуки, роздуми і спогади єврея, який пам'ятає своїх дідів, про єврейсько-українські взаємини, особливо ж про мови і ставлення до них / М.Д. Феллер. – Дрогобич: Відродження, 1994.
105. Холокост в Беларусі. 1941 – 1944. Документи и материалы. Минск, 2002.
106. Холокост в Крыму. Документальные свидетельства о геноциде евреев Крыма в период нацистской оккупации Украины (1941-1944). Материалы ко Второму научно-методическому семинару «Голокост – минуле і сучасне». Симферополь: БЕЦ «Хесед Шимон», 2002.
107. Холокост на території ССРСР: Енциклопедія / Гл. ред. И. А. Альтман. М.: Российская политическая энциклопедия (РОССП Н): Научно-просветительный Центр «Холокост», 2009.
108. Хруслінська І., Тима П. Діалоги порозуміння. Українсько-єврейські взаємини. / І.Хруслінська, П. Тима – К.: Дух і літера, Центр «Ткума». – 2011.
109. Чекаленко Л.Д. Наслідки військової агресії Росії проти України. Війна на Донбасі. 2014 – 2019 рр. [Текст] : зб. наук. праць за матеріалами V Всеукр. наук. військ.-істор. конф., 7 травня 2020 р. / Нац. військово-історичний муз. України. – К., 2020.
110. Чекаленко Л.Д. Публічна історія: виклики ХХІ століття: Наукова монографія. Київ, Тов. АртЕк. 272 с., іл. 22,42 вид. арк. ISBN 978-617-8043-05-6. УДК 93+94+32.019.5. Ч-37
111. Чекаленко Л.Д. “NEW” IDENTITY AT THE TIME OF RUSSO-UKRAINIAN WAR IN THE HISTORICAL PERSPECTIVE JCR. Evropsky Politicky a Pravni Diskurz: 2020. том 7, № 4. Р. 93-97 (235 р.). Prag. Європейський науковий політичний та юридичний дискурс. Прага, Чеська Респ.
<http://www.jcreview.com/issue.php?volume=Volume%207%20&issue=Issue-18&year=2020>
112. Чекаленко Л.Д. HISTORICAL PENDULUM OF SOVEREIGNISM AS A RESULT OF THE “BLACK HOLES” OF SOVEREIGNTY. JCR. 2021; Volume 8 , Issue-2: 1-10.
<http://www.jcreview.com/issue.php?volume=Volume%208%20&issue=Issue-2&year=2021>
113. Чекаленко Л.Д. Україна. Росія вчора, сьогодні, завтра: Розділ кол. монограф. Російська окупація і деокупація України: історія, сучасні загрози та виклики сьогодення: Збірник наук. статей. Київ. «МП Леся», 2016.
114. Чекаленко Л.Д. Історична пам'ять і політична воля. - Віче. Журнал Верховної Ради України. 2016, №14
<http://www.viche.info/journal/5265/>

115. Чернігів у війні – 2022: голоси очевидців. Чернігів. – Фонд партнерство за сильну Україну, Північна культурна столиця, Чернігівський науково-дослідницький центр антропології війни. – «Десна Поліграф». – 2024.
116. Чужого горя не буває: людський вибір під час Голокосту і Пораймосу // Разом на одній землі. Історія України багатокультурна: навч. посібн. – Львів: ЗУКЦ, 2012. – С. 166 – 176.
117. Шайкан В.О. Злочинна діяльність українських колаборантів у роки Другої світової війни / В.О. Шайкан // Сторінки воєнної історії України. Збірник наукових статей. – К.: НАН України, Інститут історії України, 2003. – Вип. 7. – Ч. 1. – С. 263–272.
118. Шаповал Ю.І. Євреї в керівних органах ГПУ / НКВД України в 1920 – 1930-ті роки / Ю.І. Шаповал // Шаповал Ю.І. Торкнутись історії. – К. – Дніпропетровськ: Парламентське видавництво, «Ліра», «Ткума», 2013. – С. 201 – 235.
119. Шоа в Україні: історія, свідчення, увічнення. Київ: Дух і Літера, 2015.
120. Штальцер А. Єврейський Відень. / А. Штальцер – К.: Інститут Юдаїки, 2002.
121. Щоденник Львівського гетто: спогади рабина Давида Кахане / упоряд. Ж. Ковба. – 2-е вид. – К.: Дух і літера, 2009.
122. Щупак И. Ксенофобия и толерантность. Уроки Холокоста и гуманизм. – лектронное мультимедийное пособие / І.Я. Щупак. – Дніпропетровськ – К., Центр «Ткума» 2008.
123. Юрис Л. Исход / Л. Юрис. – М.: Текст, 1994.